

Nr 41.

Ankom till riksdagens kansli den 31 maj 1924 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åstadkommande av en organisation för handläggning av de sociala jordärendena.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionen nr 98 i första kammaren av herrar *Lindhagen, Möller, Nilsson* i Kristianstad, *Sandler, Olsson* i Göteborg och *Wigforss* samt motionen nr 179 i andra kammaren av herrar *Johansson* i Uppmälby, *Branting, Larsson* i Västerås, *Hansson* i Stockholm, *Thorsson, Eriksson* i Grängesberg, *Anderson* i Råstock, *Engberg, Sävström* och *Johanson* i Stockholm.

I motionerna, vilka äro likalydande, har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till en för handläggning av de sociala jordärendena lämpad organisation.

Uti jordkommissionens betänkande, del IV, till vilket motionerna hänvisa, förekommer en detaljerad framställning om gällande statlig organisation för jordfrågor och framkomna förslag till denna organisations utveckling. Innan utskottet närmare inlåter sig på den fråga, som genom motionerna dragits under riksdagens prövning, vill utskottet här i korthet erinra om det huvudsakligaste i förenämnda organisation och förslag till dess utveckling.

Centralförvaltningen av statens egna domäner handhaves såsom bekant av *domänstyrelsen*. Under dennas överinseende utövas den lokala skogsförvaltningen av *skogsstaten*, bestående av överjägmästare och jägmästare m. fl. tjänstemän. Den lokala befattningen med statens jordbruksfastigheter tillkommer länsstyrelserna, vilka i flertalet län hava till sitt biträde *domänintendenter*. *Gällande statlig organisation för jordfrågor.*

Kolonisationen å kronoparkerna handhaves av *statens kolonisationsnämnd*.

Beträffande den ecklesiastika jorden är att märka, att skogs- och hagmarker å samtliga åt prästerskapet i territoriella församlingar anslagna löneboställen är ställd under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning. I övrigt handhaves förvaltningen av denna jord av länsstyrelserna och dom-

Bihang till riksdagens protokoll 1924. 9 saml. 2 avd. 37 häft. (Nr 41.) 1

kapitlen. Annan centralförvaltning för denna jord finnes ej än den, som utövas av Kungl. Maj:t. Till biträde härvid har på senaste tiden anlitats *kyrkofondskommittén*.

Uppsikten över vården av de enskildes skogar tillkommer en inom varje landstingsområde tillsatt *skogsvårdsstyrelse*, vilken vid sin sida kan hava *skogsvårdskommittéer* inom de olika kommunerna.

Centralorgan för den tekniska jordbruksvården å enskild jord är *lantbruksstyrelsen*, som enligt sin instruktion jämte annat har att med uppmärksamhet följa lantbrukets tillstånd och utveckling samt själv vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, som styrelsen anser lämpliga för denna närings befrämjande. Förmedlande organ mellan statsförvaltningen och länen i avseende å de senares flesta angelägenheter för lantbrukshållningen äro *hushållningssällskapen*. Med dessa bör lantbruksstyrelsen enligt sin instruktion stå i oavbruten förbindelse.

Enligt av riksdagen sistlidna år antagna grunder, vilka skola gälla från och med den 1 januari 1925, äger en var kommunalt röstberättigad, som idkar lantbrukshållning eller därtill hörande binäring eller fiske eller hemslöjd, efter därom gjord, av ledamotsavgift åtföljd skriftlig anmälan inträda såsom ledamot i det hushållningssällskap, inom vars område näringen idkas. Den årliga ledamotsavgiften får ej överstiga tre kronor. Hushållningssällskapet äger därjämte genom val medelst enkel röstövertikt utse ledamöter i sällskapet. Hushållningssällskapets beslutanderätt, i den mån den ej tillkommer sällskapets förvaltningsutskott, utövas å hushållningssällskapets sammanträden av, jämte medlemmarna i nämnda utskott, ett visst av Kungl. Maj:t bestämt antal s. k. lantbruksombud, vilka utses valkretsvis av medlemmarna. Vid hushållningssällskaps sammanträde, vars förhandlingar äro offentliga, äger en var ledamot av sällskapet rätt att yttra sig. Förvaltningsutskottet, som handhar förvaltningen av sällskapets angelägenheter, utgöres av sällskapets ordförande, vice ordförande och sekreterare, samt högst nio av sällskapet valda ledamöter. Underavdelningar av hushållningssällskap skola inrättas inom varje socken eller, där särskilda lokala förhållanden så påkalla, annat motsvarande område.

Statens åtgärder för befordrande av egnahemsrörelsen har hitintills bestått i tillhandahållande av lån ur egnahems- och jordförmedlingsfonderna åt hushållningssällskapen samt särskilda för ändamålet bildade bolag och föreningar, vilka sedan bedriva själva låne- och jordförmedlingsrörelsen, ävensom lämnandet av vissa bidrag för de med rörelsen förenade utgifterna. Av varje hushållningssällskap skall utses en särskild *egnahemsnämnd* med ändamål att handhava sällskapets låne- och jordförmedlingsrörelse samt att i allmänhet verka för egnahemsfrågans utveckling. Till sitt biträde har denna nämnd merendels en jordbrukskonsulent. Ombud för denna nämnd finnas å olika orter. Den centrala ledningen av hela egnahemsrörelsen är förlagd till *jordbruksdepartementets egnahemsbyrå*, vilken förestås av en egnahemsinspektör.

För att biträda nyttjanderättshavare i frågor, som röra lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område (den s. k. ensittarlagen), skall för varje län av länsstyrelsen förordnas lämplig person. Dennes biträde kan erhållas kostnadsfritt. Vidare äger nyttjanderättshavare i vissa fall påfordra statshjälp för täckande av kostnader, som äro förenade med inlösen.

I detta sammanhang må slutligen erinras, att den uppsikt, som enligt lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland, tillkommer staten över att jordbruket å trävaruindustriens hemman ej nedläggas eller eljest utsättes för uppenbar vanhävd, utövas inom varje län av en *jordbrukskommission*. Denna består av en ordförande och två ledamöter, vilka samtliga utses av Konungen för en tid av 3 år.

Förenämnda jordbrukskommissioner hava tillkommit på förslag av norrlandskommittén. I sitt den 27 oktober 1904 avgivna betänkande framlade denna kommitté bland annat förslag till lag angående vissa åtgärder för beredande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarne av lämpliga odlingslägenheter. Förslaget avsåg att anskaffa dylika lägenheter å jord, tillhörig bolag, ekonomiska föreningar och s. k. skogsspekulanter. Detta skulle i första hand ske på frivillighetens väg men ytterst genom expropriation. För lagens tillämpning skulle inom varje län finnas en jordbrukskommission, vilken jämväl skulle utöva uppsikten i fråga om vanhävd. Därjämte skulle inom varje kommun finnas en jordbrukskommitté, bestående av tre, högst fem personer, vilka skulle väljas i samma ordning som skiftesgodemän. Då emellertid det omförmälda förslaget ej föranledde någon åtgärd från regeringens sida och den uppsikt, som erfordrades enligt uppsiktslagen, ej ansågs tarva några lokala organ, vann förslaget om jordbrukskommittéer ej statsmakternas gillande.

Egnahems-sakkunniga, som avgävo förslag i egnahemsfrågan år 1914, hade fått till direktiv bland annat att »de mest verksamma organisatoriska åtgärder» borde vidtagas för ytterligare befordran av egnahemsbildningen, vilken borde »underkastas den mest allsidiga och fullständiga belysning». I förslaget föreslogs den förändringen i den dåvarande lokala organisationen, att varje hushållningssällskap skulle utse en särskild egnahemsnämnd samt på orterna hava av nämnderna utsedda ombud. Vidare betonades behovet för egnahemsrörelsen av en central ledning med ökade arbetskrafter för ändamålet. Inom sakkunniga och uti avgivna yttranden höjdes även röster för en utpräglad enhetlig organisation. Socialstyrelsen begärde till och med ny utredning för »att vinna enhet och planmässighet i fråga om statens hela verksamhet för främjande av egnahemsrörelsen i hela dess omfattning».

Med anledning av sakkunnigas förslag framlades frågan för 1919 års riksdag. I propositionen betonade chefen för jordbruksdepartementet, att det vore nödvändigt »att söka på ett mera målmedvetet sätt samla egnahemsrörelsens olika grenar till ett helt, organiskt samverkande mot ett gemensamt

*Norrlands-
kommittén
år 1904.*

*Egnahems-
sakkunniga
1914 och
riksdagen
1919.*

mål». Det syntes sålunda erforderligt att för egnahemsväsendets del förr eller senare anordna en särskild ny statsinstitution, till vilken naturligtvis, om så funnes lämpligt, även vissa närstående områden av statsförvaltningen kunde förläggas, exempelvis ärendena angående kronans jordbruksdomäner m. m. Att redan då för detta ändamål inrätta ett särskilt ämbetsverk kunde han emellertid icke tillstyrka. Åtskilliga frågor, vilka innan en sådan åtgärd vidtoges, borde ligga klarare än då vore fallet, tarvade ytterligare utredning. Han ansåg alltså, att frågan om det definitiva ordnandet av den centrala ledningen borde lämnas beroende av denna utredning, men att en anordning av mera provisorisk natur träffades genom inrättandet inom jordbruksdepartementet av en särskild egnahemsavdelning på extra stat. Den centrala ledningen ansåg han böra göras så stark och arbetsduglig, att den kunde icke blott utöva en övervakande och kontrollerande verksamhet utan ock bli mäktig till initiativ och impulser.

Riksdagen biföll regeringens förslag i organisationsfrågan. Riksdagen betonade, att de reformer, som då beslötos, närmare hade karaktären av kompletteringar i och för förbättringar av det dittills rådande systemet. I departementschefens uttalanden om en mera omfattande reformering, byggd på ytterligare utredning, såg riksdagen en välgrundad antydning om, att en reform av egnahemsväsendet icke kunde undanskjutas.

Kolonisationskommittéerna åren 1918 och 1922.

Såväl den kommitté, vilken 1917 utsågs av representanter för den norrländska trävaruindustrien och nationalföreningen mot emigrationen för att utreda förutsättningarna för ökad kolonisation å bolagsjord i Norrland, som ock den kommitté, som den 30 juni 1916 av Kungl. Maj:t tillkallades för utredning angående kolonisationen å vissa kronans marker i Norrland och Dalarna, hava i sina betänkanden, dagtecknade resp. den 12 juli 1918 och den 31 maj 1922, påpekat det inbördes sammanhanget mellan kolonisationsfrågan och egnahemsväsendet samt framlagt förslag till en gemensam organisation för dessa frågor, byggd på en centralledning, länsorgan samt lokala organisationer. Sistnämnda kommitté, benämnd kolonisationskommittén, betonade särskilt, att genom 1919 års riksdagsbeslut måste »en mera omfattande reform, byggd på ytterligare utredning, anses stå på dagordningen».

Undersökningen ang. verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen 1921.

De sakkunniga (häradshövdingen N. Wihlborg och överlantmätaren O. Nilsson), som av Kungl. Maj:t tillkallats för att undersöka verkningarna av den norrländska vanhävdslagstiftningen, hava i sitt den 10 november 1921 avgivna betänkande framhållit den brist på enhetlighet i ledningen av jordbrukskommissionernas verksamhet, som vore rådande, samt för avhjälpande härav ifrågasatt en omläggning i ledningen av denna verksamhet, så att jordbrukskommissionerna hade att tillgå en rådgivande central myndighet.

Jordkommissionen.

Jordkommissionen har i sitt den 11 november 1922 avgivna betänkande del IV upptagit frågan om en enhetlig organisation för jordfrågor till övervägande i samband med de av kommissionen avgivna förslagen angående expropriation av jord för bildande av nya jordbruk. I sistnämnda fråga föreligger, såsom utskottet i annat sammanhang närmare berört, två förslag. Det

förslag, som betecknats såsom nr I, innehåller även ett förslag till lag om en statsorganisation för sociala jordfrågor. I motiven till detta lagförslag har till en början erinrats om att förslaget till lag om statsåtgärder för bildande av nya jordbruk för sitt genomförande förutsatte en särskild organisation. Vidare har framhållits, att på dagordningen stode flera andra sociala frågor såsom frigörelse ytterst genom expropriation av arrendatorers och torparens jordbruk samt av bostadslägenheter med egna hus på annans grund, tillvaratagandet av arrendators och torparens skäliga anspråk på trygghet genom arrendebestämmelser, förekommande av jordbruks vanhävande i vissa fall, frågan om tryggande av bestående bondejordbruk gentemot jordförvärv från främmande, anskaffandet av tomtmark även expropriationsvis, upphävandet av fideikommissstiftelser i jord m. fl. Alla dessa spörsmål avsåge samma huvudsak, anskaffandet av jord med tillbehör åt den jordlösa befolkningen. Med desammas aktualisering ställdes ännu större anspråk på statens organisation för sociala jordfrågors lösning. Då emellertid olika författningar nu gällde för olika slag av jord, hade här uppkommit ansatser till en splittring på jordfrågans område, som äventyrade att icke blott skapa olika villkor för samma ändamål utan även belastade statsverket med flera organisationer, som arbetade efter olika grundsatser, oberoende av varandra, och föranledde ökade kostnader. Ett oavvisligt behov föreläge således att nu föra organisationstanken vidare framåt. Tiden vore inne att samla den sociala jordfrågan, såvitt den rörde jordbruket och bostäderna samt därmed sammanhängande ämnen, under enhetliga synpunkter och någorlunda enhetlig tillämpning. Detta behövde icke betyda ett uppgivande av de nuvarande organisationerna. Tvärtom borde den nya organisationen endast uppfattas såsom en sammanfattning och utbyggning av desamma.

Av dessa här allenast i korthet angivna skäl har föreslagits, att för en enhetlig och verkningsfull handläggning av jordfrågor, som vore av social betydelse, skulle finnas en organisation, inrättad och ledd av staten. Denna organisation skulle grundas på en utbyggning av de anstalter, som genom statens medverkan redan tillkommit för ändamålet och vilka följaktligen borde väsentligen uppgå i den nya organisationen. Genom särskilda lagar och författningar skulle i mån av behov bestämmas omfånget av statsorganisationens verksamhet. Högsta ledningen skulle utövas av *centralstyrelsen för sociala jordfrågor*. Denna styrelse kunde organiseras fristående eller i omedelbar samverkan med annan institution, därvid dock borde iakttagas, att den kunde verka självständig och ej hämmades av främmande inflytelser. Centralstyrelsens uppgift vore att representera enhetligheten i arbetet för den sociala jordfrågans lösning, att taga de ledande initiativen i de förhåvanden, som bleve organisationen förelagda, samt utöva effektiv inspektion över läns- och kommunalorganens verksamhet. Styrelsen skulle ock utgöra instans för besvär och klagomål, som ej skäligen behövde eller lämpligen kunde dragas under Konungens prövning. Centralstyrelsen skulle bestå av en ordförande och två andra ledamöter, vilka jämte tre suppleanter skulle utses av Konungen för tre år i sänder. Styrelsen skulle för vissa frågor

behandling kunna efter Konungens förordnande förstärkas med en eller flera personer, som ägde att deltaga i överläggningarna men ej i besluten. Inom varje län skulle finnas en *jordkommission*. Denna skulle företräda det praktiska initiativtagandet på orterna och det omtänksamma verkställande arbetet därstädes samt tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar. Jordkommissionen skulle bestå av tre ledamöter, nämligen en ordförande, utsedd av Konungen, och två andra ledamöter, valda den ena av landstinget och den andra av hushållningssällskapets ombudsmannamöte. För varje ledamot skulle utses en suppleant. Inom varje kommun skulle i mån av behov finnas en *jordkommitté*. Dylik kommitté skulle ock kunna tillsättas för två eller flera kommuner gemensamt. För skilda trakter inom kommun av stor omfattning skulle kunna tillsättas två eller flera jordkommittéer. Jordkommitté skulle åligga att uti frågor, som berörde jord inom dess verksamhetsområde, medverka vid utförandet av jordkommissionens uppgift. Kommittén skulle med uppmärksamhet följa de angelägenheter, som berördes av statens ifrågavarande verksamhet, skyndsamt bereda de till kommittén ingivna eller till den remitterade framställningar, tillmötesgå allmänheten med råd och upplysningar samt själv taga de initiativ, som av förhållandena påkallades. Jordkommitté skulle inrättas, när kommunalfullmäktige eller, där sådana ej finnes, kommunalstämma ansåge sådant önskligt eller jordkommissionen i länet eller minst tjugu i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigade personer därom hos kommunalfullmäktige eller kommunalstämma gjorde framställning. I kommun, där jordkommitté ej finnes, skulle kommunalnämnden vara jordkommitté, intill dess sådan inrättats. Ordförande och övriga ledamöter i jordkommitté skulle väljas av kommunalfullmäktige, eller, där sådan ej finnes, av kommunalstämma. Antalet ledamöter skulle vara minst tre med lämpligt antal suppleanter. För gemensam överläggning skulle på centralstyrelsens kallelse jordkommissionernas ordförande eller samtliga medlemmar i kommissionerna eller vissa av dem sammankomma. Till medlemmar i de olika organen borde endast utses personer, som kunde antagas äga erforderlig erfarenhet samt håg och förståelse för jordfrågorna.

Några konturer till utgiftsstat för en sådan enhetlig statsorganisation hava ej uppdragits. Det betonas av jordkommissionen, att organisationen givetvis icke för närvarande får göras vidlyftigare än som är tillräckligt för de uppgifter, som till en början påläggas den, samt att utvidgningar endast böra ifrågakomma i den mån nya uppgifter tillkomma. En av kommissionen gjord sammanställning av de kostnader, som staten för närvarande finge vidkännas för den sociala jordfrågans organisation, nämligen för egnahemsrörelsen, för tillämpning av norrländska uppsiktslagen, för ensittarlagens tillämpning, för tillämpning av den norrländska ägostyckningslagen och för kolonisationsnämnden samt för egnahemsbyrån i jordbruksdepartementet, utvisade emellertid ett belopp för år 1923 av minst 511,000 kronor. En ny enhetlig organisation borde kunna beräkna att få till sitt förfogande åtminstone detta belopp.

Beträffande lagförslaget, bakom vilket i dess helhet står kommissionens ordförande herr *Lindhagen*, hava herrar *Johansson* i Uppmälby och *Pettersson* i Hällbacken i särskilt yttrande förklarat sig icke vara i tillfälle att uttala sin slutliga mening om avlösningsoorganisationen. Den borde dock kunna provisoriskt lösas för närvarande. Skulle i framtiden en friköpningslag bliva antagen, som möjliggjorde för torpare och arrendatorer att friköpa sina arrenderade hemmansdelar och hemman, borde en organisation skapas, omslutande samtliga för jordavlösning och även för andra sociala jordfrågor antagna lagförslag. Ett förslag i sådan riktning vore det av herr *Lindhagen* framlagda.

Reservationer inom jordkommissioner.

Herrar *Ehrenborg* och *Jansson* i Edsbäcken hava avgivit ett särskilt förslag till lag angående anskaffande av jord för bildande av nya jordbruk å enskild mark, betecknat förslag II. I sammanhang härmed hava de berört även organisationsfrågan. De hava härvid anført: Anskaffandet av jord för bildande av nya jordbruk torde ej lämpligen kunna anförtröas något redan förefintligt förvaltningsorgan. Man skulle därvid närmast tänka på de organ, som hade egnahemsverksamheten om hand, men då dessa, såsom av kolonisationskommitténs betänkande framginge, såvitt anginge Norrland, där kolonisationen genom bildande av nya jordbruk borde hava sin tyngdpunkt, ej kunnat fullt motsvara sitt ändamål, torde det riktigaste vara att tillskapa nya organ för kolonisationen, därvid emellertid såvitt möjligt den genom egnahemsverksamheten vunna erfarenheten borde tillgodogöras. Om en särskild organisation för kolonisationen inrättades, syntes man jämväl böra taga under överbäggande, huruvida ej egnahemsverksamheten borde överföras å densamma. Att ingå i prövningen av denna fråga torde emellertid falla utom ramen för jordkommissionens uppgift. För handhavandet av anskaffandet av jord till nya jordbruk torde inom varje län böra utses ett organ, vilket torde kunna benämnas *jordkommission*, bestående av tre med jordbruksförhållandena i länet förtrogne män, vilka borde utses för tre år i sänder, en såsom ordförande av Kungl. Maj:t, en av landstinget och en av hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Till lika antal och på enahanda sätt borde utses suppleanter. För att medverka vid utförandet av de jordkommissionen tillkommande uppgifter torde böra inom kommun, som sådant önskade eller beträffande vilken jordkommissionen i länet sådant förordnade, tillsättas en *jordkommitté* av tre ledamöter, vilka för en tid av tre år borde utses, en av jordkommissionen samt de två övriga av kommunalfullmäktige eller, där sådana ej finnes, av kommunalstämma.

Herrar *Olsson* i Kullenbergstorp och *Wohlin* hava framhållit, att frågorna om avlösning av jordbruk icke borde anförtröas åt mer eller mindre lösligt sammansatta samt för jordbruksförhållanden och skogsindustriella synpunkter främmande kommissioner eller därmed närsläktade organ.

Herr *Ingeström* har ej deltagit i denna frågas avgörande.

Uti jordkommissionens betänkande del VI har emellertid beträffande frågan om avlösning av arrendejordbruk m. m. kommissionens majoritet (herrar *Lindhagen*, *Ingeström*, *Johansson* och *Pettersson*) uttalat sig i organisationsfrågan sålunda:

Beträffande avlösningens administrativa organiserande får jordkommissionen förorda att, såsom ock i betänkandet om nya jordbruk ifrågasatts, ledningen uppdrages åt jordkommissioner i varje län. Med dessa böra medverka, där så erfordras, jordkommittéer i de särskilda socknarna eller kommunalnämnderna för det fall, att jordkommittéer ej inrättats. Jordkommittéerna böra utses av kommunalfullmäktige, eller, där sådana ej finnas, av kommunalstämman. Över det hela bör stå en central ledning.

I detta sammanhang vill kommissionen särskilt betona vikten, att nämnda centrala organisation inrättas för handhavande av sociala jordfrågor i allmänhet. Dessutom förordas, att det administrativa förfarandet i möjligaste mån göres enhetligt för skapandet av tomtmark enligt ensittarlagen och annan denna kompletterande författning.

Yttranden
över jord-
kommissio-
nens förslag.

Av de myndigheter, som yttrat sig över jordkommissionens betänkande, har endast ett fåtal ägnat uppmärksamhet åt organisationsfrågan. Sålunda har anförts av

Länsstyrelsen i Hallands län: Organisationsfrågan kräver ett allsidigt och omsorgsfullt övervägande. Jordfrågorna äro nu splittrade på olika myndigheter och organ. Det synes önskvärt, att ett mera organiskt sammanhörande system åstadkommes, avseende såväl den centrala ledningen som de lokala organen. Uti egnahemsbyrån i jordbruksdepartementet finnes en kärna till ett statens centrala förvaltningsorgan för hela komplexen av jordfrågor. I orterna torde egnahemsnämnderna efter vederbörlig omorganisation kunna bilda grunden för lokalorganen, vilket dock synes pakalla någon omläggning av egnahemslånerörelsen. Länsstyrelsen, som anser en lämplig lösning av organisationsfrågan vara en oundgänglig förutsättning för det lyckliga genomförandet av åtgärder på förevarande område, hemställer, att denna fråga måtte bli föremål för erforderlig utredning;

Länsstyrelsen i Västerbottens län: En organisation för hela kolonisationsverksamheten måste skapas, som söker tillvarataga alla de möjligheter, som kunna yppa sig för att väsentligen på frivillighetens väg, jämte å statens egna marker, vinna tillräckliga områden för bildande av nya jordbruk. Utan en tillfredsställande organisation blir statens direkta eller indirekta verksamhet till främjande av jordanskaffningen åt de jordbehövande icke av tillräckligt gagn. Blir en fast organisation och ledning av hela denna verksamhet skapad och får den sträcka sina rötter tillräckligt djupt, skall mycket kunna vinnas i det syfte, som avses med en social expropriationslagstiftning, och det även om en sådan lagstiftning icke kan komma till stånd eller densamma måste givas den snävaste omfattning. Med avseende å organisationsfrågan är det viktigt, att verksamheten till jordförmedling och jordanskaffning närmast handhaves av jordkommissioner för varje län (länsnämnder) under visst samarbete med landshövdingarna eller länsstyrelserna. Till dessa nämnder torde sannolikt också kunna med fördel i sinom tid överföras den av hushållningssällskapets egnahemsnämnder nu utövade låneverksamheten. Såsom underorgan böra i de olika socknarna skapas jordkommittéer med representanter jämväl för de jordbehövande. Den centrala ledningen av verksamheten, som uppenbart är nödig, torde kunna vinnas genom enklare och mera blygsamma anordningar, åtminstone till en början, än vad förslag I innehåller. Att de nuvarande förhållandena i detta avseende icke äro tillfyllest, synes emellertid uppenbart;

hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Norrbottens län: Åtgärder böra omedelbart vidtagas att giva jordförmedlingen en sådan organisation och en sådan statlig garanti, att den kan sammanföra köpare och säljare och att

den kan inköpa jordbruk för försäljning till jordhungerande. Jordfrågan kan icke lösas utan ett effektivt jordförmedlingsorgan, som jordhungerande och säljare hava att vända sig till. Ett sådant organ gör lagstiftning för expropriation av jord obehörlig;

nationalföreningen mot emigrationen: Föreningen kan ansluta sig till förslagets huvudgrunder: en enhetlig central ledning med självständiga, lokalt utgrenade organ för kolonisationsarbetet och därmed sammanhängande sociala intressen. Varje statlig organisation på detta område bör inriktas på att så långt möjligt taga det enskilda initiativet i sin tjänst, detta må sedan få sitt uttryck i kommunalt betonade lokala sammanslutningar, egnahemsföreningar o. d. eller rent affärsmässig verksamhet;

socialstyrelsen: För att lösa de invecklade frågor, som sammanhånga med tillgodoseendet av den åstundan att förvärva och besitta jord, som gör sig gällande bland landets jordlösa befolkning, erfordras ett vidlyftigt utrednings-, prövnings- och verkställighetsarbete. För utförande av detta kräves en därtill avpassad organisation: en enhetlig central ledning med självständiga, lokalt utgrenade organ för kolonisationsarbetet och därmed sammanhängande sociala intressen. Det erfordras organ för såväl länen som kommunerna. Tiden för en fullt genomförd enhetlig organisation torde dock ännu icke vara fullt mogen. Förut befintlig värdefull erfarenhet bör tillgodogöras. Möjligen är att föredraga att åtminstone för en tid bibehålla den nuvarande splittringen med till äventyrs en svagare grad av centralisation, exempelvis en av representanter för de olika verksamhetsområdena sammansatt kommission under sakkunnig auktoritativ ledning. En dylik kommission torde också kunna tänkas bliva ett lämpligt organ att föra länen sociala jordfrågan vidare framåt, och då närmast genom ytterligare utredning i syfte att vinna fastare riktlinjer och närmare anpassning efter de rådande förhållandena och nuvarande organisationerna på detta område;

lantmäteristyrelsen: Det angelägnaste av allt torde vara, att man griper sig an med organisationsfrågan. Det är frånvaron av en såvitt möjligt enhetlig och målmedveten ledning samt lämpliga Ortsorgan, som fört med sig, att man på ifrågavarande område icke hunnit längre än vad fallet är. Det kan visserligen invändas, att man först bör bestämma uppgiften, innan man fattar beslut beträffande organisationen. Det förhåller sig på ifrågavarande område dock så, att en mångfald av åtgärder redan beslutats och att statens verksamhet på området i fråga redan är ganska omfattande. Ostridigt är emellertid, att en enhetlig ledning saknas och att skilda verkställande organ anlitas eller skapats för olika uppgifter. Då härtill kommer, att man bör räkna med att nya åtgärder under närmaste åren komma att beslutas, framstår frågan om anordnande av en lämplig organisation såsom det måhända viktigaste spörsmålet. Uppskjutes längre en sådan, kan det förutses, att de mer eller mindre provisoriska åtgärder, som vidtagits, växa sig så starka, att man väjer för att rubba dem och att följderna blir en splittring, varigenom resultatet äventyras och kostnaderna bliva proportionsvis stora. Under den nya organisationen böra givetvis i främsta rummet sammanföras förvaltningen av statens jordbruksdomäner samt egnahemsväsendet samt därjämte jordkommissionernas uppgift och uppsikten över tillämpningen av lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. Ledningen av kolonisationen å statsskogarna torde dock böra tillhöra samma förvaltning som dessa. I mån som statsmakterna bliva färdiga med lösning av nya frågor på ifrågavarande område, böra de verkställighetsåtgärder, som erfordras, överlämnas åt den nya organisationen. Hänsyn till framtida uppgifter torde därför böra tagas särskilt vid prövningen av det lämpligaste sättet för Ortsorganisationernas anordnande. Först

genom tillkomsten av en sådan permanent organisation vinnes möjlighet att erhålla tillfredsställande upplysningar om förhållandena i de särskilda orterna såväl vad angår behovet av jordbrukslägenheter som möjligheten och lämpligaste sättet att åstadkomma dylika, och härigenom kan på billigaste och bästa sätt åstadkommas material för problemets belysning och nya uppslag till dess lösning. Den sålunda ifrågasatta organisationen bör hava till uppgift att ombesörja jordmobiliseringen, och bör i detta begrepp inläggas en mycket vidsträckt betydelse. Man bör göra klart för sig uppgiftens stora omfattning och ej låta tidsläget stå hindrande i vägen. Uppgiftens natur är visserligen sådan, att densamma närmast hör samman med lantmateristyrelsens verksamhet, men enligt styrelsens mening är densamma av den omfattning, att den icke bör uppdragas åt något redan befintligt ämbetsverk, utan bör man oförtövat taga steget fullt ut och upprätta ett nytt ämbetsverk. Vad organen i orterna angår ansluter sig styrelsen till förslaget om länsnämnder och ortskommittéer. De förstnämnda böra få hos sig anställda statsavlönade personer, som uteslutande ägna sig åt ifrågavarande uppgift. Ortsorganen böra först och främst idka jordförmedlingsverksamhet;

ordföranden i jordabalkskommissionen: För den inre kolonisationens framgång är administrationens ordnande en fråga av yttersta vikt. Att administrationen icke tilltages mera omfattande än det föreliggande behovet oundgängligen kräver, betingas icke blott av statsfinansiella hänsyn utan även av risken av överproduktion av nya jordbruk. Åtminstone tillsvidare synes det vara obehövt att skapa en särskild centralstyrelse för sociala jordfrågor; så länge verksamheten bedrivs i den begränsade omfattning, som under nuvarande förhållanden är tillräddig, kan förmodligen administrationen handhas av jordbruksdepartementets egnahemsbyrå. Det bör tillses, om icke för verksamheten i de särskilda länen en officiell jordförmedling kan ordnas i anslutning till hushållningssällskapens egnahemsnämnder. För primärkommunernas del kan man tveka, om särskild organisation för hörande ärenden erfordras eller om verksamheten kan handhas av kommunalnämnderna. Möjligen är den förra anordningen nödvändig för de stora socknarna i Norrland, Dalarna och Värmland; i övriga delar av riket torde däremot de kolonisationsärenden, som tilläventyrs förekomma, kunna handläggas av kommunalnämnderna; samt

länsstyrelsen i Värmlands län: Det kan icke annat än väcka förvåning, att i närvarande tid, då kraftiga besparningar göras inom statsförvaltningen för nedbringande av dess kostnader, för det av kommissionen åsyftade ändamålet föreslås inrättandet av ett nytt ämbetsverk. Visar sig en utvidgning i en eller annan form av statens verksamhet för bildande av smärre jordbruk nödvändig, synes det riktiga tillvägagångssättet vara, att denna verksamhet omhändertages av jordbruksdepartementets extra byrå för egnahemsärenden, vars göromål stå i naturligt sammanhang med en sådan verksamhet.

Såsom stöd för sin hemställan hava motionärerna anfört följande:

*Motionä-
rernas mo-
tivering.*

I det föregående ha berörts de lagstiftnings- och kreditfrågor, vilka kunna inordnas under begreppet jordfrågan. För att de ifrågasatta reformerna skola bli av verkligt praktiskt gagn, måste emellertid, såsom jordkommissionen framhållit, tillses, att det finnes en för sin uppgift lämpad organisation, som effektivt tillgodoser de sociala synpunkterna.

Här skall icke nu uppdragas några närmare riktlinjer för en sådan organisation; en plan för densamma har framlagts av jordkommissionen, och denna plan torde nu böra bli föremål för övervägande. I detta sammanhang må endast erinras om ett par allmänna synpunkter i ämnet. En central ledning av jordfrågorna är givetvis erforderlig; huruvida denna ledning bör

utövas genom något organ inom jordbruksdepartementet eller av byrå eller avdelning inom centralt ämbetsverk må lämnas därhän. Tillses bör emellertid, att därvid skapas verkliga förutsättningar att befrämja och leda de sociala jordfrågorna. Även för länen och kommunerna erfordras särskilda organ för de sociala jordärendenas handläggning. Huruvida jämkning i den av jordkommissionen uppgjorda planen för länskommissionernas och sockenkommittéernas arbete och sammansättning bör ifrågakomma, lärer komma under omprövning i samband med organisationsfrågan i dess helhet. Redan nu må dock framhållas till övervägande, huruvida möjligen landstingen borde ensamma utse länskommissioner och om åt dessa senare borde inrymmas större befogenhet med avseende å sockenkommittéernas tillsättande och sammansättning.

Vid övervägande av de skäl, som av motionärerna sålunda anförts till stöd för det av dem framställda yrkandet, vill utskottet till en början erinra, att utskottet i anledning av det knippe motioner i den sociala jordfrågan, som motionärerna framlagt, ansett sig böra tillstyrka skrivelser till Kungl. Maj:t med anhållan om framläggande för riksdagen av förslag till lagstiftning i syfte *dels* att förhindra uppkomsten av vissa bulvanförhållanden i fråga om fast egendom samt avveckla redan uppkomna sådana förhållanden, *dels* att bereda vissa grupper av arrendatorer och andra brukare av annans jord en tryggare ställning än dessa för närvarande äga, *dels* ock att förhindra vanhävd av jordbruk. Däremot har utskottet ej kunnat biträda motionärernas hemställan om lagstiftning rörande koncession för enskilda svenska medborgare vid förvärv av fast egendom, tvångsinlösnings av arrendejordbruk samt expropriation för bildande av nya jordbruk.

Utskottets
yttrande.

Även med den begränsning av de ifrågasatta lagstiftningsspörsmålen, för vilken utskottet således uttalat sig, torde frågan om en enhetlig, därför lämpad organisation vara redan nu förtjänt av särskilt beaktande.

För den uppsikt, som en lagstiftning angående vanhävd av jord förutsätter, lärer sålunda, oavsett huruvida denna lagstiftning kommer att avse all i enskild ägo varande jord eller begränsas till vissa jordbruk, erfordras särskilda organ i orterna. Huruvida dessa organs verksamhetsområde lämpligen bör omfatta ett helt län, såsom för närvarande är fallet enligt den norrländska uppsiktslagen, eller begränsas till en eller flera kommuner inom länet eller huruvida för uppsiktens utövande, såsom norrländskommittén och jordkommissionen förordat, erfordras både länsorgan och kommunala sådana, är givetvis i sista hand beroende på den omfattning, som gives åt lagstiftningen. Då utskottet icke ansett sig för närvarande böra intaga definitiv ståndpunkt till den svårlösta frågan om omfattningen av vanhävdslagstiftningen, är utskottet sålunda icke heller i tillfälle att närmare inlåta sig på frågan om organiserandet av uppsikten. Utskottet vill emellertid framhålla, att olika möjligheter för frågans lösande givetvis finnas. Sålunda kan ifrågakomma antingen att anförtro uppsikten åt något redan befintligt organ, därvid hushållningssällskapens förvaltningsutskott av vissa myndigheter förordats såsom för uppgiften lämpade, eller ock att efter mönster från den norrländska uppsiktslagen inrätta helt nya organ för ändamålet.

I samband med spörsmålet om en förbättrad arrendelagstiftning för vissa grupper av nyttjanderättshavare torde frågan om det praktiska organiserandet av den hjälp statsmakterna avsett att skänka genom lagstiftningen, tränga till sin lösning. Utskottet vill härutinnan erinra, att den undersökning, som av därtill utsedda sakkunniga nyligen verkstälts angående verkningarna av den norrländska arrendelagen, givit vid handen, att nämnda lag ingalunda vunnit tillämpning i full utsträckning. Det har sålunda konstaterats, att i åtskilliga arrendekontrakt intagits bestämmelser, som i jordägarnas intresse än i det ena och än i det andra avseendet avvikit från lagens föreskrifter. Arrendatorerna hava sålunda trots den till deras förmån stiftade särskilda arrendelagen icke alltid varit i stånd att vid avslutande av arrendeavtal i tillräcklig grad göra sin rätt gällande gentemot jordägarna. Ofta hava arrendatorerna ej heller ägt någon kännedom om ifrågavarande lagstiftnings innehåll. För att arrendelagen skulle vinna full tillämpning enligt sitt innehåll, hava dessa sakkunniga ansett nödigt, att för varje län förordnades en eller flera personer med åliggande att tillhandagå arrendatorerna med råd och upplysningar angående med arrendeavtalen sammanhängande frågor. Jordkommissionen har i sitt förslag till arrendelag även betonat vikten av att arrendatorerna dels mera allmänt erhöle kunskap om de förmåner, som genom lagstiftningen vore avsedda att tillförsäkras dem, dels ock sattes i tillfälle att vid arrendeavtalens upprättande och eljest erhålla råd och upplysningar. Kommissionen har därför föreslagit, att de av kommissionen i annat sammanhang förordade jordkommittéerna skulle i detta hänseende tillhandagå arrendatorerna.

Därest en lagstiftning, som riktar sig mot bulvanförhållanden i fråga om fast egendom, skall erhålla önskvärd effektivitet, kräves givetvis framför allt, att uppsökandet och beivrandet av bulvanskap, som även bör avse äldre sådana, anförtros åt en myndighet, som med intresse för saken förenar god kännedom om fastighetsförhållandena inom orten. Enligt jordkommissionens den 15 december 1921 avgivna förslag i denna fråga skulle det åligga länsstyrelsen att verkställa utredning rörande inom länet förekommande bulvanskap samt därest skäl därtill föreläge, förordna om talan vid domstol. Till sin hjälp skulle länsstyrelsen enligt detta förslag kunna påräkna åtskilliga myndigheter såsom allmän åklagare, mantalsskrivningsförrättare, kommunalnämnd, jordbrukskommission, skogsvårdsstyrelse, skogsvårdskommitté ävensom i visst fall länsjägmästare, vilka skulle hos länsstyrelsen anmäla förmodade bulvanskap. Såsom av flera myndigheter framhållits vid deras granskning av detta förslag, torde det emellertid icke utan fog kunna ifrågasättas, huruvida icke med hänsyn till den arbetsbörda, som i allmänhet åvilar länsstyrelserna, tillsynen över lagens efterlevnad bör med större fördel anförtros åt särskilda organ.

Även tillämpningen av ensittarlagen kräver ostridigt, icke minst ifall den ytterligare utvidgas, en bättre tillsyn än som nu kommer den till del.

De uppgifter, som sålunda kunna ifrågakomma, synas utskottet stå i det inbördes samband, att de icke lämpligen kunna anförtros åt olika organ.

Följden torde eljest lätt kunna bliva en splittring, varigenom resultat äventyras och kostnaderna för statsverket ökas. Huru denna organisation lämpligen bör anordnas, är, såsom utskottet redan framhållit, uppenbarligen beroende av det resultat en blivande fortsatt utredning av de olika lagstiftningsspörsmålen kan giva. Att redan nu uppdraga några riktlinjer härför torde därför icke böra ifrågakomma. Utskottet vill endast framhålla, att enligt utskottets förmenande starka skäl tala för att jordfrågorna givas en central ledning, som möjliggör enhetlighet i deras behandling. Utskottet vill i detta sammanhang erinra, att den förut omförmälda undersökningen angående den norrländska vanhävdslagstiftningen visat, att enhetlighet i de olika jordbrukskommissionernas verksamhet icke alltid förefunnits.

Erfordras för nu omförmälda frågor en enhetlig organisation, synes utskottet det jämväl böra tagas under övervägande, huruvida icke, såsom jordkommissionen förordat och åtskilliga myndigheter tillstyrkt, därunder böra i större eller mindre omfattning hänföras även övriga spörsmål, som innefattas under benämningen den sociala jordfrågan, såsom statens kolonisationsverksamhet samt tilläventyrs jämväl jordförmedlingen och egnahemslänerörelsen. En omorganisation av de senare påkallas i vissa avseenden fortfarande från många håll. Utskottet vill dock ej taga ståndpunkt till frågan, huruvida jordförmedlingen och egnahemslänefrågan böra fortfarande i organisationsavseende avskiljas från de övriga sociala jordfrågorna, vilket på många håll anses tillräddligast.

Att i fråga om statens hela verksamhet på detta område vinnes större enhet, målmedvetenhet och planmässighet, måste emellertid givetvis i hög grad verka befrämjande för resultatet. Det dubbelarbete, som med frågornas nuvarande splittring å olika organ är i viss mån ofrånkomligt, bör ock i huvudsak kunna undvikas. En inskränkning av de kostnader, som statsverket för närvarande måste vidkännas för de skilda organisationerna, synes möjligen också genom ett sådant sammanförande av frågorna kunna förväntas. Utskottet vill härutinnan framhålla, att det ej är ringa belopp, som för ifrågavarande ändamål årligen utgå. I huvudtiteln för kommande budgetår upptagas sålunda kostnaderna för ensittarlagens tillämpning till 9,000 kronor, för egnahemsbyrån i jordbruksdepartementet till 26,100 kronor, för hushållningssällskapens befattning med jordförmedlingen till 98,000 kronor, för jordbrukskonsulenter — vilka till avsevärd del sysselsättas med sociala jordfrågor — till 265,000 kronor samt för jordbrukskommissionerna till 15,000 kronor. Dessutom utgår till förmedlarna av egnahemslånen i förvaltnings- och räntebidrag för varje år $\frac{1}{2}$ procent å det ej till betalning förfallna kapitalbelopp, varför varje låneförmedlare vid början av året häftar till statsverket. Under 1923 utbetaltes i sådant hänseende 444,000 kronor och för 1924 torde komma att utgå cirka 500,000 kronor. De administrativa utgifterna för statens kolonisationsverksamhet äro också betydande. Därest besparingar och åtminstone större effektivitet av utgifterna här stode att vinna, skulle detta säkerligen ur statsfinansiell synpunkt vara i hög grad önskvärt.

Även från allmänhetens synpunkt måste det vara välkommet, att de små

righeter och olägenheter, som frågornas nuvarande splittring å olika organ givetvis måste medföra för menige man, undanröjas genom deras sammanförande i görligaste mån under en enhetlig organisation.

Slutligen får icke förbises, att det i varje fall ej kan undgås att för de nya sociala jordlagar, som även enligt utskottets förmenande böra tillkomma, kräves en organisation för deras tillämpning. Möjligheten av dessa organisationers inpassning i ett enhetligt och planmässigt system kan ej vara annat än ett framstående önskemål.

Synas sålunda stora fördelar i olika avseenden stå att vinna genom ett dylikt sammanförande av frågorna, torde det emellertid, såsom redan antytts, ingalunda böra förbises, att därmed även äro förenade åtskilliga vanskligheter. Det närmare bedömandet av de olika synpunkter, som härvid kunna göra sig gällande, kan icke äga rum annat än i samband med det eventuella framläggandet av de lagförslag, som av utskottet förordats till antagande. Utskottet är emellertid fullt enigt med jordkommissionen därutinnan, att en nyorganisation endast bör planläggas såsom en sammanfattning och utbyggnad av de nuvarande organisationerna. Det var utan tvivel en så lagd ny utredning, som påkallades av 1919 års riksdag samt därefter påbörjats av jordkommissionen och nu ytterligare påkallats uti förevarande motioner.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner I: 98 och II: 179 måtte i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande behovet och lämpligheten av en för sociala jordärenden lämpad organisation samt för riksdagen framlägga de förslag, som härutinnan kunna erfordras.

Stockholm den 20 maj 1924.

På andra lagutskottets vägnar:

BROR PETRÉN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Bror Petrén*, *Linder*, greve *Spens**, *von Koch*, *Tjällgren*, *Sigfrid Hansson**, *Lindhagen* och *Lundell*;

från andra kammaren: herrar *Hagman*, *Karlsson* i Gasabäck, *Hage*, *Magnusson* i Skövde, *Nilsson* i Vibberbo, *Svensson* i Skönsberg, *Johansson* i Sollefteå* och *Sundling**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Bror Petrén*, greve *Spens*, *Lundell* och *Magnusson* i Skövde, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner ej bort till någon riksdagens åtgärd föranleda.